

World Health Organization:
Mental Health Aspects of Women's Reproductive Health
A Global Review of the Literature

WHO Press, Genf, 2009, 178 oldal, ára: CHF 30.00 / USD 30.00
ISBN 978 924 1563 56 7

A WHO nők egészségével foglalkozó ausztráliai szervezete (Key Centre for Women's Health in Society, WHO) és az UNPF (United Nations Population Found) közös gondozásában áttekintő tanulmánykötet látott napvilágot, melynek témája a nők reprodukciós mentális egészsége. A kötet az utóbbi 15 év nemzetközi kutatási eredményeit foglalja össze, neves folyóiratokban publikált tanulmányok mellett nem publikált nemzetközi programok, posztgraduális iskolák kutatási eredményeit is összesítve.

A kötetben egyedülálló módon közegészségügyi feladatként kerül fókuszba a mentális és a reprodukciós egészség területeinek összekapcsolása. A szerzők szükségesnek látják, hogy a reprodukciós egészségpszichológia a női életciklus valamennyi fázisát érintő, bio-pszicho-szociális szemléletű, interdiszciplináris tudományággá fejlődjön. A tanulmánykötet összefoglalót készít azokról a legfontosabb útvonalokról, amelyeken keresztül a reprodukciós egészség befolyásolhatja a nők mentális egészségét, illetve arról is, ahogyan a kedvezőtlen pszichés állapot hozzájárulhat a problémás reprodukciós státuszhoz. Áttekintésre kerülnek azok a legfon-

tosabb bio-pszicho-szociális rizikó- és védőfaktorok, amelyek a nők reprodukciós mentális egészsége szempontjából lényegesek, s emellett az érintett területen hatékony preventív intervenciós programok bemutatását is ígérik. A kötet fontos célja, hogy az egészségügyben dolgozó szakemberek, törvényhozók, programszervezők a reprodukciós egészséggel kapcsolatos törvényeket és intervenciós programokat a szerzők által indítványozott integratív megközelítésben vegyék figyelembe.

Miért nincsenek számottevő kutatási eredmények e területről, teszik fel a szerzők a kérdést a kötet előszavában. A válasz sokrétű lehet. Először is a test-lélek dualizmus még mindig erőteljes, ezen a területen is hiányzik a holisztikus szemlélet. Probléma az is, hogy a már meglévő kutatások egy-egy részterületre fókuszálnak, míg más fontos területek igen elhanyagoltak. Számottevő nehézséget okoz az is, hogy a különböző országokban végzett kutatások eredményeit nem összegezték, a fejlődő országokból pedig gyakorlatilag nem állnak rendelkezésre adatok. Az eddigi empirikus kutatások a reprodukciós egészség-betegség kérdését szűk kereteken belül tárgyalták. A vizsgált populációt leggyakrabban a házas, termékeny korban lévő nők tették ki, míg az egyedülállók vagy a termékeny koron kívül esők problémáit nem vizsgálták. Ennek ellensúlyozásaképpen ebben a kötetben megpróbálnak tágabb nézőpontból tekinteni a reprodukciós mentális egészség kérdéseire, s bár nem kapunk teljes körű áttekintést, a kötet mégis fontos előrelépésnek tekinthető ezen az eddig elhanyagolt interdiszciplináris területen. Nagy hangsúlyt kap például a különböző szocio-kulturális közegek összehasonlítása, a fejlődő és iparosított országokban tapasztalt különbségek értelmezése. Ugyanakkor kimaradnak a férfiakat és a nemek interakcióját érintő vizsgálódások. Bár ez jelentős hiányossága a tanulmánykötetnek, a szerzők álláspontja az, hogy nők esetében a reprodukciós egészség mentális működésre és életminőségre gyakorolt hatása jelentősebb, mint a férfiaknál.

A tanulmánykötet tíz fejezetből áll, a kulcsfogalmak és a teoretikus keretek áttekintése után a legfontosabb érintett területek a következők: terhesség, gyermekszületés és a posztpartum periódus mentálhigiéniai aspektusai; a terhességszabályozás pszichoszociális vonatkozásai; a spontán vetélés következményei a mentális egészségre; menopauza és depresszió; nőgyógyászati megbetegedések és a mentális egészség; a nők mentális egészsége az AIDS kontextusában; meddőség és asszisztált reprodukció; mentális egészség és genitális mutiláció. Valamennyi fejezet tartalmaz irányelveket a jövőben tervezett kutatások számára, illetve olyan implikációkat, melyeket a törvényhozásban, illetve az egészségügyben volna célszerű hasznosítani.

Az első fejezetben választ kapunk arra, hogyan definiálják a szerzők a reprodukciós egészséget. Bio-pszicho-szociális definíciójuk nem pusztán a reprodukcióra való képességet, vagy a szexuális egészséget foglalja magában, hanem számos, reprodukcióval kapcsolatos döntést is; többek között a biztonságos családtervezés vagy a megfelelő egészségügyi szolgáltatások választását, illetve olyan reprodukciós magatartás melletti döntést, ami leginkább valószínűsíti az egészséges gyermek megszületését. A reprodukciós jog korlátozása a reproduktív korban lévő nők mortalitásának és morbiditásának növekedéséhez vezethet, illetve növelheti a depresszió és egyéb emocionális distressz gyakoriságát is. A szerzők éppen ezért a reprodukciós jogot a kötet valamennyi fejezetében alapirányelvnek tekintik, s a kapott eredményeket ennek fényében értelmezik.

A második, tematikus fejezet a terhességről, gyermekszületésről és a posztpartum periódusról szól. A szerzők (Jane Fisher, Meena Cabral de Mello, Takashi Izutsu) sorra veszik azokat a pszichoszociális rizikófaktorokat, amelyek az anyává válás folyamata során a nők életében megjelenhetnek. Tárgyalják a mentális egészség és az anyák mortalitása közötti összefüggéseket. Külön kiemelik azokat a társadalmi és életkori csoportokat, amelyek különösen veszélyeztetettek mentális problémákra. Kitüntetett hangsúlyt kap a depresszió, de érintik a szorongásos zavarok, a pszichózis, a családi erőszak és az evészavarok szerepét is. Külön kitérnek a megszületett gyermek fizikai és mentális egészségi állapota, az anya-gyermek kapcsolat minősége és az anya mentális állapota közötti összefüggésekre. A fejezet végén az anya mentális egészségével kapcsolatos preventív eljárások és intervenciós lehetőségek kerülnek röviden tárgyalásra.

A harmadik fejezetben a születésszabályozás két formája, a fogamzásgátlás (Jill Astbury) és a művi abortusz (Susie Allanson) pszichoszociális kontextusát vizsgálják a szerzők. A fogamzásgátlók mentális egészségre gyakorolt hatását elsősorban abból a szempontból tekinti át a szakirodalom, hogy vajon mennyire képesek a nők ezen a területen független döntéseket hozni, és hogy ezek hiányában miképp változik emocionális jóllétük. A művi abortusszal kapcsolatosan felhívják a figyelmet a jelentős szocio-kulturális különbségekre és az egészségügyi szolgáltatás minőségének lényegi szerepére. Kiemelik az illegális abortuszok visszaszorításának lehetséges pszichoszociális feltételeit. Külön hangsúlyozzák az abortusz utáni kedvező mentális állapot védő- és rizikófaktorait.

A terhesség elvesztéséről szóló fejezetben arra hívja fel a figyelmet a szerző (Heather Rowe), hogy hiányoznak a jól megalapozott, kultúrközi vizsgálatok a tárgyban. Fontos észrevétel, hogy a mentális egészség alakulását a jelenséggel kapcsolatos, kulturálisan meghatározott hitrendsze-

rek nagyban befolyásolják. Megállapítható azt is, hogy a jelenlegi orvosi gyakorlatból hiányzik a vetélést követő intézményes pszichés támogatás, még az industrializált országokban is.

A menopauza és a depresszió közötti kapcsolat lehetséges útvonalait járja körbe a következő fejezet. A szerző (Jill Astbury) azt hangsúlyozza, hogy a menopauzát megelőző életfázisokat is figyelembe vevő longitudinális vizsgálatok elősegítenék a menopauza és a hangulatzavarok közötti összefüggések jobb megértését.

A hatodik fejezet számos nőgyógyászati probléma (szexuálisan terjedő, illetve fertőző betegségek, organikus elváltozások, rosszindulatú dagantos megbetegedések) pszichés vetületét vizsgálja (Heather Rowe, Lenore Manderson, Narelle Warren). Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb esetben súlyos probléma a tájékozott beleegyezés és a pszichoedukáció hiánya. A nők gyakran nincsenek tisztában azzal, hogy betegségük orvosilag kezelhető-e, és azzal, hogy a kezelés nélkül hagyott problémáknak milyen hosszú távú következményei lehetnek.

Külön fejezet foglalkozik az AIDS és a nők mentális egészségének kapcsolatával (Mridula Bandyopadhyay). Az eddig rendkívül elhanyagolt témát igen sokrétűen mutatja be a tanulmánykötet, számos fontos pszichoszociális determinánst és következményt érintve.

A nyolcadik fejezet témája a meddőség és az asszisztált reprodukció (Jane Fisher). A fejezet nagy előnye, hogy nemzetközi összehasonlító adatokkal szolgál a témában. Fontos ugyanis szem előtt tartani, hogy a meddőség társadalmi megítélése kultúránként igen eltérő lehet, s ez alapvetően meghatározza az infertilitással küzdő nő pszichoszociális állapotát. A fejezet körüljárja a meddőségben szerepet játszó pszichés tényezők lehetséges funkcióit, illetve külön áttekinti azokat az asszisztált reprodukcióból következő nehézségeket is, amelyek a nők mentális egészségét érintik. Ezek egy része a művi beavatkozásokból fakad, míg mások a lombik-programokat követő terhességek (pl. többszörös ikerterhességek), a szülés és az anya-gyerek kapcsolat minőségét érintik. Ez utóbbiak vonatkozásában még nagyon kevés empirikus eredmény áll rendelkezésre.

Az utolsó tematikus fejezetben a női genitális mutiláció pszichológiai következményeit mutatja be a könyv (Jane Fisher). Pillanatnyilag az ezzel kapcsolatos empirikus tudásunk igen minimális, miközben világszerte eddig mintegy 130 millió nő tapasztalt meg genitális csonkítást. A szerző megállapítja, hogy a csonkítások mögött nem megalapozott kulturális hiedelmek állnak és hogy messzemenően törekedni kell arra, hogy a test integritásához való jogot a veszélyeztetett nők is élvezhessék.

A tanulmánykötetet végigolvasva úgy tűnik, annak legfontosabb célja az eddigi megszerzett tudásanyag összegzése volt. Az ígért intervenció

programok nagyon szűkszavúan, teoretikus hangsúllyal kerültek csak bemutatásra. Ennek oka talán éppen az, hogy sajnálatos módon egyelőre igen kevés az ilyenfajta professzionális segítségnyújtás az érintett területen. Ugyanakkor a szerzők célja az is volt, hogy a tanulmánykötet figyelemfelkeltő hatására több kutatás induljon el a témában. Ezen felül fontos távlati cél a reprodukív egészséggel kapcsolatos szolgáltatások és intézmények integratív átalakulásának elősegítése a teoretikus alapok megteremtésén keresztül. A kötet valóban útmutatásul szolgál a reprodukív egészségügy területén dolgozó különböző szakembereknek. Fontos, hogy mindazok, akik ezen a területen dolgoznak, felismerjék, hogy a reprodukív életeseeményeknek jelentős konzekvenciáik vannak a mentális egészségre vonatkozóan, és hogy mentális egészség nélkül nincs egészség.

Pápay Nikolett

ELTE PPK, Egészség- és Személyiségpszichológiai
Doktori Iskola, PhD hallgató
E-mail: panikol@gmail.com

Demetrovics Zsolt:

Drog, család, személyiség. Különböző típusú drogok használatának személyiség-pszichológiai és családi háttere

Nemzeti Drogmegelőzési Intézet – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007,
183 oldal, ára: 2000 Ft
ISBN 963 2360 23 2

A szerző a kábítószer-probléma szaktekintélye, az elmúlt évtizedben több tucat tanulmánya, kötete jelent meg a témában. Főbb kutatási területei a szenvedélybetegségek epidemiológiája, a droghasználat személyiségpszichológiai és családdinamikai prediktorai, a viselkedési addikciók pszichológiai vonatkozásai. E kötet része annak a Nemzeti Drogmegelőzési Intézet és a L' Harmattan Kiadó gondozásában megjelent szakmai kiadványsorozatnak, melynek célja, hogy szakmailag kiegyensúlyozott és megbízható tájékoztatást nyújtson a drogokkal, a droghasználattal és a velük összefüggő/ általuk okozott ártalmakkal kapcsolatban. E kötetben a szerző arra a kérdésre keresi a választ, hogy a droghasználat milyen családdinamikai háttértényezőkkel jár együtt, illetve, hogy milyen szerepet tölt be a személyiség működésében.

A könyv a *köszönetnyilvánítást* követően (melyben a szerző maga is említi, hogy e kötet előzményét PhD értekezése jelentette), egy doktori disz-

szertáció formai követelményeinek megfelelően nyolc fejezetre tagolódik: Célkitűzések, Elméleti háttér, A vizsgálat célja: kérdésfeltevés és hipotézisek, Módszer, Eredmények, Értelmezés, majd a jelentős mennyiségű (122) hivatkozást tartalmazó Irodalom, és legvégül a Mellékletek.

A vizsgálat *célkitűzései* között szerepelt, hogy elősegítse a klinikumból származó megfigyelések empirikus kutatással történő alátámasztását, és elsősorban, hogy elősegítse a különböző szerhasználati formák háttérdinamikájának elkülönítését. Az *Elméleti háttér* nagyon rövid, éppen csak bemutatja a drogprobléma irodalmában járatlan olvasó számára a téma megértéséhez szükséges alapfogalmakat. Kutatása alapkonceptiójának azt a funkcionista személetet választja, miszerint sem maga a szerhasználat, sem annak típusa nem a véletlen következménye, hanem egy tudattalan választási és döntési folyamat része, a droghasználat pedig valamiféle alkalmazkodási kísérlet, függetlenül annak sikerességétől. A bemutatott vizsgálatban négy csoport – három droghasználó és egy kontrollcsoport (89 fő) – összehasonlítására került sor. A három droghasználó csoportot ópiátfüggők (91 fő), stimulánshasználók (42 fő) és kannabiszhasználók (92 fő) alkották.

A szerző a *Módszerek* fejezetben tájékoztat az egyes csoportokba való besorolás kritériumairól, és részletesen bemutatja a kutatásban használt (szociodemográfiai, családi adatokat, drogkarriert, kezelési karriert, személyiségpszichológiai jellemezőket, a hangulatot, az étellel való elégedettséget, és a szülők jellemzőit feltáró) kérdőíveket, azok pszichometriai mutatóit.

A kötet legnagyobb volumenű fejezete (108 oldal) az *Eredmények*, mely a statisztikai módszerek alkalmazásában csak valamennyire járatos recenzens számára nagyon nehezen volt követhető. A négy csoport droghasználati jellemzőinek, majd szociodemográfiai adatainak és a kezeléssel kapcsolatos adatoknak a részletes, precíz bemutatását követően a szerző ugyanis annak érdekében, hogy matematikailag megkérdőjelezhetetlen statisztikai számításokat végezzen, a keresett összefüggések feltárására szinte minden lehetséges ellenőrzést elvégez. Az egyváltozós elemzések, majd a páronkénti post hoc elemzések sokaságát a többváltozós elemzések, majd a felállított modellek statisztikai tesztelése követi, sőt a szerző egy lábjegyzetben a recenzest megnyugtatóan közli, hogy a többváltozós elemzésekbe csak azért nem von be az 54 személyiségjellemezőn meg a 30 szülői jellemzőn kívül további (16, az én-ideálra vonatkozó) változókat, mivel az az adott statisztikai módszer alkalmazhatóságának kritikus határát jelentette volna. A statisztikai elemzések útvesztőiben a fonalat már többször elvesztő olvasó számára a megértést (vagy a továbblapozást) 82 táblázat próbálja segíteni. Bár a szerző az *Értelmezés* fejezetben maga is megjegyzi, hogy

„az elemzések bizonyos mértékig redundánsak voltak, mégis fontosnak láttam valamennyi elemzést részleteiben is bemutatni”. Az egyváltozós eredmények alapján a csoportok összehasonlítása során a legegységesebb különbségek (31 dimenzióban) az ópiátfüggők és a kontrollszemélyek között mutatkoztak: elsősorban a „felettes-én”-funkciókban, az önszabályozás, az önkontroll, a megküzdési képességek és az élménykeresés területeit lefedő dimenziókban. A személyiségdimenziókhöz képest a csoportok között lényegesen kevésbé differenciáltak a szülői dimenziók, az előbb említett tendencia azonban, miszerint a különbségek elsősorban az ópiát-csoport és a kontrollcsoport közötti eltérésekben mutatkoznak meg, itt is megjelent. Az ópiátfüggők anyjukat negatívabb érzelmekkel teltek, bizalmatlanabbnak, nárcisztikusabbnak, agresszívabbnak s ugyanakkor túlvédőbbnek, kontrollálóbbnak látják. A stimulánshasználó csoport és a kannabiszhasználó csoport köztes helyet foglalt el ezekben a dimenziókban. Hasonlóképpen az ópiátfüggők a kontrollszemélyekhez képest apjukat dominánsabbnak, versengőbbnek látják, míg a stimulánsfüggők és a kannabiszfüggők agresszívebbnek. A többváltozós elemzés során a legmarkánsabban differenciáló dimenzió a CPI (Kaliforniai Pszichológiai Kérdőív) szocializáltság skálája volt, azaz úgy tűnik, hogy a „felettes-én”-funkciók gyengébb működése, a szociális érettség alacsonyabb volta olyan tényező, amely mindhárom csoport tagjait egyértelműen elkülöníti a kontrollszemélyektől. Szintén visszatérően valamennyi elemzésben felbukkantak a szenzoros élménykeresés skálái, az ópiátfüggőknél az élménykeresés, a stimulánshasználóknál a gátlásoldás és az unalomtűrés, a kannabiszhasználóknál pedig mindhárom említett skála szignifikáns differenciáló erejűnek bizonyult. Fontos eredmény, hogy a droghasználók, és a drogokat nem használók elkülönítésére irányuló modell pontosan definiálta a droghasználók besorolását, de a kontrollszemélyek azonosításánál lényegesen bizonytalanabbnak mutatkozott. Vagyis bizonyos rizikótényezők, mint például az alacsony szocializáltság és felelősségérzés, a magas szenzoros élménykeresés, valamint a kontrolláló anya és az autokratikus apa ugyan szükségeszerű jellemzői a droghasználó személyeknek, de e tényezők meglete nem feltételezi mindenképp a droghasználatot: a kontrollszemélyeknél is jelen lehetnek, csak nem vezetnek szerhasználathoz. Az egyes csoportokat összehasonlítani kívánó modellek egyik fő tapasztalata az volt, hogy a vizsgált változók mentén a legmegbízhatóbban és legpontosabban az ópiátfüggő személyek azonosíthatóak. Úgy tűnik, hogy a „felettes-én” funkciók gyengesége, a szocializáltság alacsony volta részben közös háttér, vagyis általában jellemző a droghasználókra, ugyanakkor az alacsony szintű szocializáltság az ópiátfüggők esetében magasabb szorongással, alacsonyabb étellel való elégedettséggel, alacsonyabb önértékeléssel, öntisz-

telettel, és az önszabályozás funkcióinak gyengébb működésével jár együtt. Vagyis a szerző azt a konklúziót vonja le, hogy az ópiátok valóban a szorongás, a belső indulati élet csillapítását szolgálják egy olyan helyzetben, ahol a személyiség saját megküzdési kapacitásai nem elégségesek a dezorganizáció elkerüléséhez. Az ópiátok tehát „betöltik a funkciójukat”, segítik a személyt abban, hogy el tudja nyomni belső feszültségeit, indulatait. A stimulánshasználó, illetve a kannabiszfüggő csoport legmarkánsabb jellemzője a gátlásmentes szociális magatartás, illetve az unalomtűrés alacsony szintje volt. Vagyis a másik két csoport esetében jöllehet ugyancsak a „felettes-én” funkciók sérültek, a droghasználat inkább a belső úr kitöltését, a dominanciaproblémák, az önértékelési zavarok kezelését szolgálja. A szerző szerint tehát eredményei alátámasztják a droghasználat pszichodinamikus szemléletének feltételezéseit, és megerősítik a korábbi irodalmi adatokat.

A szerző az *Értelmezések* fejezetben elszakadt tehát az empirikus, kérdőíves módszerrel történő és a pszichológiai összefüggéseket számokra, matematikai adathalmazra egyszerűsítő szemléletmódtól, szabadon szárnyalt a különböző szemléletmódok és értelmezési keretek között, és ezt elsőként említi is a vizsgálat korlátainál. A recenzens viszont éppen a kötet eredményeihez sorolná ezt a „merészebb interpretációt”, az egyes szemléletmódok közötti átjárást, mely csak annak a bizonyítéka, hogy a szerző e szakterület „beavatottja”, aki minden oldalról vizsgálta már az adott kérdést.

A pszichológiai, pszichoszomatikus területeken kutató szakemberek számára nagyon hasznos és informatív a *Mellékletek* fejezet, ahol a szerző a kevésbé ismert kérdőíveket mutatja be.

A kötetet példaértékűnek tartom abban a tekintetben ahogy a szerző a pszichodinamikus, funkcionalista szemléletben megfogalmazott kérdéseit, célkitűzéseit operacionalizálja, majd a vizsgálati eszközök, kérdőívek alkalmazhatóságának, validitási, reliabilitási mutatóinak ellenőrzését követően az óriási adathalmazt a legszigorúbb matematikai statisztikai eljárásokkal, minden kétkedő kérdést jó előre megelőzve, minden szempontot figyelembe véve megvizsgál, és mindezt a legnagyobb precizitással, formailag is kifogástalan módon bemutatja. Emiatt elsősorban azoknak a PhD hallgatónak ajánlanám, akik a doktori képzés folyamatában megérkezvén a disszertáció megírásához, vagyis kutatási eredményeik összefoglalásához, elbizonytalanodnak, és gyakran csak a szűkszavú formai követelményekkel kell beérniük. Ajánlom még azoknak a pszichológusoknak, pszichiátereknek, klinikusoknak, pedagógusoknak, akiket vonz a matematikai statisztika is, vagy legalábbis szívesen elmerülnek e szakterület rejtelmeiben. Tekintetbe véve, hogy a kábítószer-fogyasztók száma hazánkban is folyamatosan emelkedett az elmúlt években, tehát a téma so-

kakat érint és érdekel, a szélesebb olvasóközönség, érdeklődő szülők, hozzátartozók számára hasznosnak tartanám e kötetben bemutatott vizsgálat módszerének, fontosabb eredményeinek és az eredmények értelmezésének egy kevésbé szakmai nyelven megfogalmazott (táblázatok és statisztikai elemzések nélküli!), rövidebb kivonatban való közlését.

Balog Piroska

Semmelweis Egyetem, Magatartástudományi Intézet
1089 Budapest, Nagyvárad tér 4.

E-mail: balopir@net.sote.hu